

Uusi lisä vepsän kielen ja vepsäläisten tuntemukseen

Näytteitä äänis- ja keskivepsän murteista, keränneet E. N. SETÄLÄ ja J. H. KALA, julkaissut ja suomentanut E. A. TUNKELO apunaan REINO PELTOLA. Suomalais-ugrilaisen Seuran Toimituksia 100. Helsinki 1951. Suomalais-ugrilainen Seura. XVI+621 sivua.

Prof. E. A. Tunkelo, jonka laaja ja perusteellinen »Vepsän kielen äännehistoria» valmistui painosta v. 1946, on jälleen suorittanut kielen ja kansantietouden tutkimukselle huomattavan palveluksen toimittamalla julkisuuteen E. N. Setälän ja J. H. Kalan keräämät vepsän kielen näytetekstit. Vepsän kieltä ja vepsäläisyyttä käsittelevä kirjallisuus on täten saanut lisän, jota vastaisessa tutkimuksessa voidaan monella tavoin käyttää hyväksi.

E. N. Setälä oleskeli vepsäläisalueilla kaksi kertaa. Ensimmäisen matkansa hän teki sinne nuorena dosenttina v. 1889 yhdessä silloisen ylioppilaan J. H. Kalan kanssa. Setälä itse viipyi vepsäläisten keskuudessa alun kolmatta kuukautta, Kala muutamaa viikkoa kauemmin. Äänisvepsän alueella he oleskelivät mm. Kaskesojalla, Šoutjärvellä, Matvejanselässä ja Šokšussa ja jatkoivat sitten matkaansa Petroskoihin, mistä poikkisivat kymmenkunta kilometriä pohjoisempaan sijaitsevassa Zaozerjen eli Järventakuisen kylässä. Siellä he kuitenkin totesivat, ettei kylässä puhuttu kieli ollut vepsää, vaan »vepsän pohjoisten etujoukkojen» eli lyydiläisten murretta. Matka kääntyi sen jälkeen etelää kohti keskivepsäläisten asuttamiin kyliin. Runsaita kielenaineiksia on saatu mm. Šimjärveltä, Nažamjärven kyläryhmästä, Ojatin Ladvasta, Šondjalasta ja Tšiklan kirkonkylästä. Toisen matkansa vepsäläisalueille Setälä teki v. 1916 toverinaan erityisesti laulujen ja sävelmien keruuta varten silloinen ylioppilas, nyk. dosentti A. O. Väisänen. Tutkijat samosivat silloin eteläisten vepsäläiskyliä halki keskivepsän lounaisille tienoille ja sieltä keski-Ojatin varsille ja vihdoin Pellonlinnaan eli Lotinapeltoon. Etenkin sanakokoelmat saivat tällöin huomattavia lisiä, mutta myös muuta kielenainesta näyttää melkoisesti karttuneen.

Alun seitsemättä vuosikymmentä sitten, jolloin Setälä ja Kala vepsäläisalueilla suorittivat kielenaineiksen keruutyötään, äänneiden merkintä oli suomalais-ugrilaisten kielten tutkijoilla vielä vakiintumatonta ja horjuvaa. Nykyinen transskriptio on luotu vasta 1900-luvun alkaessa »Finnisch-ugrische Forschungenia» varten. Prof. Tunkelo ja hänen apulaisensa maist. Peltola ovat sen vuoksi joutuneet yhdenmukaistamaan ja tasoittamaan tekstien

merkitsemistapaa ennen niiden julkaisemista. Tehdyistä muutoksista prof. Tunkelo antaa teoksen esipuheessa niin yksityiskohtaisen kuvan, ettei lukijalle siinä suhteessa jää mitään epätietoisuutta. Arvokkaana lisänä ovat loppuun liitetyt selitykset ja huomautukset, joita on kaikkiaan 55 sivua, 315 eri kohtaa. Ne sisältävät yksityiskohtaista tekstikritiikkiä, vaikeasti käännettävien sanojen erilaisia tulkintoja ja runsaasti viittauksia mm. vepsää ja venäjää käsittelevään kielitieteelliseen kirjallisuuteen.

Lopuilleen 600 tekstisivullaan uusi kieennäytekokoelma tarjoaa kielen-tutkimukselle paljon mielenkiintoista ainesta. Kun kuitenkin prof. Tunkelo jo »Vepsän kielen äännehistoriaansa» on runsain määrin ammentanut sen tarjoamaa äännehistoriallista ainesta, olennaisesti uutta ja ennen tuntematonta siitä ei siltä kannalta voitane juuri saada. Yksityisilmiöitä käsitteleviin erikoistutkimuksiin aineiston runsaus sitä vastoin voinee tuoda oman lisänsä. Merkitysoopin tutkimus hyötynee siitä enemmän, ja erityisesti lauseopin ilmiöiden tarkkaajalle teos aikaisemmin julkaistujen vepsän tekstikokoelmien ohella on arvokas tiedonlähde, etenkin kun pääsy kieltä puhuvan yhteisön keskuuteen lienee edelleen varsin vaikeata.

Erittäin huomattavaa lisävalaisua teos tuo vepsäläisen kansanelämän tuntemukseen. Se sisältää enemmän vepsäläistä kansanrunoutta kuin mikään aikaisemmin julkaistu vepsän kielen näytekokoelma. Satuja ja tarinoita siinä on 109 toisintoa tai katkelmaa, runoja, lauluja ja hokuja on 136, itkuja 23, loitsuja 12, arvoituksia 135 ja tapainkuvauksia 7. Lisäksi on esitys pellavien muokkauksesta ja kaksi metsästysmuistelmaa. Vepsäläisten folklore, josta teoksen näytteet jo tarjoavat varsin monipuolisen kuvan, on suurelta osaltaan venäläisperäistä. Venäläisen asutuksen kaikkialta ympäröiminä vepsäläiset ovat olleet kiinteässä yhteydessä lähimpiin naapureihinsa, ja kaksikielisenä väestönä he ovat helposti oppineet näiden kansanrunoutta ja kääntäneet sitä omalle kielellensä. Mm. monille lyhyille laulelmille, ns. tšästuškoille, voidaan venäläiseltä taholta osoittaa selviä esikuvia. Sama on hengellisten laulujen, ns. stiihujen laita. Monet kehto- ja tanssilaulut osoittautuvat myös venäläisperäisiksi. Kuitenkin vepsäläisillä on myös läntistä lauluperintöä, trokeemittaan perustuvaa runoutta, josta Setälän ja Kalan keräelmät tarjoavat varsin runsaasti näytteitä.

»Lunastettavan neidon» balladi, joka suomalaisella laulualueella on verraten yleinen (Kanteletar I 187), tavataan laaja-alaisena myös vepsäläisillä, esim. Šokšu, näyte 15, Matvejanselkä 51, Šimjärvi 116 ja 117, Nažamjärvi 171 ja 172, Šondjala 232, Ladva 207 ja Tšikla 259 ja 260. Lisäksi voidaan mainita, että tästä runosta Setälä on »Nyelvtudományi közlemények» -aikauskirjan XXII osassa ss. 157—160 julkaissut etelävepsäläisen toisinnon. »Päivän ja kuun kosinnasta», joka on merkitty muistiin mm. Suomen Karjalasta (SKVR VII: 1 850), on toisintoja Pžaresta näyte 162, Nažamjärveltä näyte 175 ja Šondjalasta näytteet 232—236. Kantelettaren runolle »Hämenen kävijä» (Kant. I 183) eli »Kuulin kummat kuusialta» (I 184), joka tunnetaan laajalti suomalaisilla runoalueilla, on teoksessa vepsäläisiä vastineita mm. Šokšusta näyte 12, Matvejanselästä näyte 53, Kaskesojalta näyte 86 ja Šimjärveltä näyte 118. Kantelettaren »Läkkilään lähtö» (I 208), johon tarjoutuu verrattavaksi myös runo »Prokko tiellä propatinna» (I 109), on vepsäläisille niinkään tuttu, kuten seuraavat näytteet osoittavat: Šokšu 16,

Matvejanselkä 52, Kaskesoja 86, Šimjärvi 118, Nažamjärvi 179, Ladva 198—200 sekä näyte 277, jonka saantipaikka on epäselvä. Vepsäläisten toisintojen rinnalle voidaan asettaa lähinnä saman runon aunukselaiset ja Tverin-karjalaiset toisinnot, esim. SKVR II 587, 1119 ja 1248. Edelleen on suomalaiselle runolle »Lähti akka astumaan, tuli pukki vastaan», josta on toisintoja mm. Suistamolta (SKVR VII: 3 3984), Korpiselältä (ibid 3985), Suojärveltä (ibid. 3987), Kontiolahdelta (ibid. 3988—3990), Vienan alueelta (esim. SKVR I: 4 2342) ja Aunuksesta (II 595), vepsäläinen vastine »*Läks Kita kaṇad samha*», Kaskesojan näyte 87. Korpiselkäläinen runo »*Kuningas kuuloo kuuel virstal, tyttäriä antaa, poikia naittaa, kivisissä kintahissa, savisissa saappahissa*» (SKVR VII: 3 3839: 6—9) ei ole kovinkaan kaukana vepsäläisistä säkeistä: »*Kivižiš kindhiš, Savižiš sapkoiš — — Bajär i kuliš — — Tütren andoi, Poigan naitoi*» (Šimjärven näyte 135).

Jo nämä esimerkit osoittavat, että suomalaisella ja vepsäläisellä alueella esiintyy samaa trokee-mittaista kansanrunoutta. Mistään pystysuorasta kantasuomalaisesta perinnöstä tässä ei kuitenkaan voi olla kysymys, sillä runojen yksityiskohtainen tarkastelu erityisesti kielellisin kriteerioin todistaa, että vepsäläiset ovat saaneet nämä runonsa karjalaisilta heimolaisiltaan. Vepsäläisen hengenlaadun erikoisuus lieneekin siinä, että siihen ovat sekä länsi että itä omalla tavallansa vaikuttaneet. Samoin kuin vepsäläisten kansanrunoudessa voidaan myös heidän uskomuksissansa, joista Setälän ja Kalan keräämät näytteet tarjoavat paljon oivallisia esimerkkejä, erottaa kummaltakin taholta tulleita piirteitä. Tässä ei kuitenkaan niiden esittämiseen ole mahdollisuuksia.

Runojen levinneisyyttä tarkastaessani olen halunnut tuoda esiin paljon puhuvan esimerkin siitä, miten runsaasti folklorentutkimuksellamme on ammennettavaa samoista lähteistä, joista kielentutkimuksemme saa lähtökohtansa. Prof. Tunkelon ja maist. Peltolan julkisuuteen saattamat vepsän kielen näytteet ovat monella tavoin tärkeä apuneuvo vepsäläisyyden sisimmän olemuksen ymmärtämiseen.

AIMO TURUNEN